

آیه‌لری و سوره‌لرین شأن نزولو

تنزیل آیه‌نین و یا سوره‌نین هانسی موردده نازل اولماسینا دئییلر کی بو آیه‌نین و یا سوره‌نین نازل اولماسینا سبب اولان خاص اتفاق اولار بیلر. آما آیه‌ده بیلینن تأویلین عام معناسی وار و اوخشار اتفاقلارا منطبق ائله‌ماق اولار.

تنزیل آیه‌نین و یا سوره‌نین هانسی موردده نازل اولماسینا دئییلر کی بو آیه‌نین و یا سوره‌نین نازل اولماسینا سبب اولان خاص اتفاق اولار بیلر. آما آیه‌ده بیلینن تأویلین عام معناسی وار و اوخشار اتفاقلارا منطبق ائله‌ماق اولار. شأن نزولون اهمیتی باره‌ده دئمک لازمدیر کی قرآن تدریج‌له و مختلف مناسبتلرده نازل اولوب. قاباغا گلن اقتضالارا گؤره و یا مسلمانلارین مشککده قالدیقلاری زمان بیر و یا نچه آیه و یا بعضاً بیر سوره نازل اولوردو.

هر مناسبتده نازل اولموش آیه‌لر، همان خاص حادثه مناسبتی نظرده آیلردی و آیه‌لرین لفظلری و یا معناسیندا ایهام اولان زمان، او حادثه‌نی یاخجی تانیماغینان اشکال رفع اولار. نتیجه‌ده هر آیه‌نین کامل معناسینی بیلماق اوچون شأن نزولونا یولوخماق لازمدیر. شأن نزول آیه‌نین دلالتینه بیر قرینه کیمی اولار بیلر و اونسوز آیه‌نین دلالتی ناقص قالار. مثلاً: «ان الصفا و المروة من شعائرالله فمن حج البيت و اعتمر فلا جناح علیه ان يطوف بهما» (بقره - 158) آیه‌سی باره‌ده بئله اشکال اولوب کی حجه و عمره‌ده ارکاندان اولان ایکی صفا و مروه داغلاری آراسیندان سعی ائله‌ماق، بو آیه‌ده نییه «لا جناح» اینن تعبیر اولوب.

آیه‌نین معناسی بئله‌دیر: «صفا و مروه الله شعائریندن ساییلیر و حج ائدن و یا عمره یئرینه گئیرین اونلار آراسیندا سعی ائله‌ماغی گناهی یوخدور» بو عبارت بو عملین و اجلیغین یوخ بلکه جایزلیغینی یئتیریر. آما آیه‌نین شأن نزولونا مراجعه ائله‌ماغینان بللی اولور کی بو عبارت گناه توهمی‌نی آرادان آپارماق اوچون گلیب. چونکی هجرتین آلتینجی ایلینده حدیبیه باریشیندان سونرا قرار اولدو بیر سونراکی ایلدن پیغمبر و صحابه‌سی عمره اوچون مکه‌یه گئتسینلر. بو صلح‌نامه‌ده بئله گلمیشدی: مسلمانلارین آزاد طواف و سعی ائله‌ملری اوچون، مشرکلر اوچ گون بوینجا اؤز بئتلارینی بیتین اطرافیندان و صفا و مروه داغلاریندان گؤتورسونلر و اوچ گوندن سونرا یئلرینه قویسونلار.

عمره زمانی مسلمانلارین بعضیسی واختیندا صفا و مروه سعی‌لرینی یئرینه گئیره بیلیمیشدیلر و بئتلارین اوردا اولدوغو زمان بو ایشین گناه اولدوغو گمان ائیلردیلر. بو آیه، مسلمانلارین سعی‌دن چکیمه‌ماغی اوچون نازل اولدو. چونکی سعی الله‌ین شعائریندنیر و بئتلارین اوردا اولماسی عارضی بیر امردیر و اونا صدمه وورا بیلمز. (تفسیر عیاشی، ج 1، ص 70)

بونا گؤره آیه‌نین شأن نزولونا باخماغینان مسأله آیدینلاشیر و بللی اولور کی جایزلیق و یا واجلیق بحثی یوخدور بلکه صرفاً توهمو رفع ائتمک اوچوندور. شأن نزولون آیه‌لرین معناسینی بیلماقدا چوخ مهم نقشی وار. عین حالدا شأن نزوللاری بیلماق چوخ چتین ایشدیر. چونکی متقدملر بو زمینه‌ده ائله ده چاره یاراتمایان آز مطلبدن ساواپی گؤره گلیم مطلب ثبت ائله‌مه‌بیلیر.

یازیلماغینان اساس سببی اونلارین مسأله‌یه واقف اولماسی و بو ایشین یازیلماسینا نیازین اولماماسی بیلدیکلری اولار بیلر.

سونرالار بو زمینه‌ده بعضی روایتلر ییغیلدی آنجاق چوخو ضعیف سندلی و اطمینانسیز اولوردولار و بعضاً غرض اوزو اینن تنظیم اولوردولار. مخصوصاً بنی امیه زمانی کی آیه‌لرین چوخو ساختا شأن نزوللارینان تفسیر اولوردو. امام احمد بن حنبل‌دن بئله نقل اولوب: «اوچ زادین اصلی اساسی یوخدور: اسلام صدر جنگلری باره‌ده کی روایتلر، آخرالزمان فتنه‌لری باره‌ده کی روایتلر و قرآنین تأویل و تفسیری باره‌ده کی روایتلر».

امام بدالدین زرکشی بعضی محققلردن بئله نقل ائلیر: «منظور بو باره‌ده اولان روایتلرین چوخودور، نه اینکی هامیسی اطمینانسیز اولسون». (البرهان، ج 2، ص 156). بو باره‌ده روایتلره بیگان لاپ معروف شخص ابوالحسن علی بن احمد واحدی نیشابوری‌دیر (اؤلوم 468) کی جلال‌الدین سیوطی (اؤلوم 911) اونا ایراد توتور کی ضعیف روایتلرین بیغماسینا همت ائله‌یب صحیح و سقیمی بیر بیرنه قاتیب و روایتلرین چوخونو کلبی‌دن او دا ابی صالح‌دن او دا ابن عباس‌دان نقل ائله‌یب کی جداً ضعیف‌دیر. نزول سببی و یا شأن نزول

بو ایکی عبارت آراسیندا نه فرق وار؟ مفسرلرین چوخو بو ایکی‌سینه فرق قویمایبیلر. و آیه‌لرین نزولونو ایجاب ائتمیش هر سببی بعضاً نزول سببی و بعضاً شأن نزول آدلاندیریلار. بیر حالدا کی بو ایکی عبارتین بیری بیرله فرقی وار. شأن نزول، نزول سببیدن اعم‌دیر. بیر جریان خاطر بیر شخص و یا حادثه باره‌ده کنج‌میشده، ایندی و یا گله‌جکده و یا احکامین فرضی باره‌ده آیه نازل اولسا بونلارین هامیسی شأن نزول دئییلر.

مثلاً فلان آیه انبیانین عصمتی و یا ملائکه‌نین عصمتی و یا حضرت ابراهیمین عصمتی باره‌ده نازل اولوب، بونلارین هامیسی شأن نزول دئییلیر. آما نزول سببی، متعاقبینه آیه نازل اولان حادثه‌دیر و آیری سؤزله آیه‌نین نازل اولماسینا سبب اولان اتفاق‌دیر. بونا گؤره نزول سببی، شأن نزولدان اخص‌دیر. تنزل و تأویل

سلف اصطلاحیندا، تنزیل نزول موردینه دئییلیر. بو مورد آیه‌نین نزولونا سبب اولموش خاص اتفاق اولار بیلر آما تأویلین آیه‌دن استفاده اولونان عام مفهوم‌دور کی اوخشار جریان منطبق اولار بیلر.

بعضی تعبیرلرده بو ایکی اصطلاحاً ظاهر و باطن دئییلیر. چونکی آیه‌نین ظاهری همان نزول موردی‌دیر و آیه‌نین باطنینده داها گئنیش مفهوم یاتیب.

فضیل بن یسار پیغمبردن (ص) نقل اولان «ما فی القرآن آیه‌الا ولها ظهر و بطن» معروف حدیث باره‌ده امام صادق‌دن (ع) سوروشدو و امام جوادا بووردو: «ظهر همان آیه‌نین نازل اولان موردی‌دیر و بطن اونون تأویل‌دیر. بعضیسی کنج‌میشده باش وئریب بعضیسی هله گلمه‌یب. قرآن گونش و آکی کیمی جریان‌دیر». (الصفا، بصائر الدرجات، ص 196، حدیث 7)

آیری حدیثده بووردو: «ظهر، آیه‌نین اونلار باره‌ده نازل اولان شخصلردیر و بطن اونلار کیمی کردار صاحبی اونلار دیلار». (تفسیر عیاشی، ج 1، ص 11، حدیث 4) شأن نزول و تنزیل و تأویل‌دن فقهی استفاده

اسلام عالم‌لری و فقیهلر آیه‌لرین نزول سببی، شأن نزولو، و ظهر و باطنینه دقت یئتیرماغینان احکام استنباط ائله‌ماغا بئله بیر قایدا اله گئیریلر: موردین خصوصیتینه یوخ بلکه لفظین گئنیشلیگینه اعتبار وار. یعنی فقیه مورد اؤز خصوصیتلرینی قیراغا قویوب لفظین عمومی جنبه‌لریندن فایدالانما یئر. البته خصوصی جنبه‌لر کلامین دلالتینی آنلاماق اوچون فایدالیدیر، آما انحصار اولدوغونو چاتدیرمیر، چونکی ایلاهی حکملر هامی اوچون و بوتون زمانلار اوچوندور.

آشاغیدا، روایتلرده عمومی جنبه‌لری رعایت اولوب استفاده اولونموش ایکی آیه‌نی مثال اوچون گئیریریک: بیرینجی مثال: بقره سوره‌سینده بئله گلیب: مشرق و مغرب الله اوچوندور! هر یانا اوز چئویرسهز الله اوردادیر! الله احتیاج‌سیز و بیلندیر. (بقره - 115) بو آیه معصوم امامین یول گؤرستمق‌لیغی اینن عمومی جنبه‌سی آیدینلاشمیش، ظهر و باطنی (تنزیل و تأویلی) اولان آیه‌لرندیر. بو آیه ظاهرده کعبه‌یه ساری نماز قیلماغیمزى واجب ائدن آیه‌لرین منافاتلی گؤروشور. آما آیه‌نین شأن نزولونا باخماغینان بو تنافی آرادان گئیر. آیه‌نین شأن نزولو بئله‌دیر:

قبله‌نین دیشمه‌سیندن سونرا یهودیلر مسلمانلارا بئله اشکال توتوردولار: ایندی‌یه قدر اولدوغو کیمی بیت المقدسه طرف نماز قیلماق حق اولسا، اونون کعبه‌یه طرف اولماسی باطل ساییلیر. یوخ اگر کعبه‌یه طرف نماز قیلماق حق اولسا ایندی‌یه قدر قبلینان نمازلارین باطل اولماسی اورتایا چیخیر. الله تعالی بو آیه‌ده هر ایکی ایشین حق اولدوغونو بیان ائلیر چونکی نمازین اصلی ثابت بیر حقیقتدیر آما بیت المقدسه طرف یا کعبه‌یه طرف اولماق اعتباری مسأله‌دیر کی مسلمانلاردا وحدت یارتماق اوچون امر وئریلیب. هر طرفه اوز چئویرسن الله او طرفه‌دیر.

روایتلرده بو آیه‌دن آیری استفاده ده اولوب: مستحبی نمازلاری سوار حالیندا هر طرفه قیلماق اولار.

بو، معصوملارین هدایتی اینن اونا چاتدیغیمیز آیه‌نین باطنی‌دیر. (وسایل الشیعة، ج 3، ابواب قبله، باب 8 و 15)

ایکیمینجی مثال: جن سوره‌سینده بئله گلیب: و ان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا (جن - 18)

یا «مساجد» معبد معناسیندا اولان «مسجد»-ین جمعیدیر کی بو معنا یا اساساً آیه‌نین ترجمه‌سی بئله اولور: مسجدلر الله عایددیر و الله ایله بیرلیکده آیرسینی



یا دا عبادت معناسیندا میمی مصدر «مسجد»ین جمعیدیر کی بو معنایا اساساً ترجمه بئله اولار: الله‌دان ساوایینا عبادت یاراشماز و عبادت مقامیندا الله ایله بیرلیکده آپریسیندان آد آپارمایین.

آیه‌نین ظاهری هر ایکی فرضه اساساً عبادت مقامیندا شریک توتماقدان منع ائدیب اما الیمیزده اولان صحیح روایت گۆره، آیه‌دن آیری معنا دا استنباط اولور. اونا اساساً «مسجد» معناسی «ما یسجد به» یعنی اونولا سجده اولونان دیر. سعیدین جیر و زجاج و فرا کیمی مفسرلری بعضیسی بئله دئییلر: «مساجد» سجده اولونان موضعلره (سجده حالیندا ینددی عضو) ده اطلاق اولور. بو موضعلر الله‌عایددیر و اولناری انسانا الله باغیشلاپیپ و آپریسینا ایشلنمه‌مهلیدیر. (تفسیر طبرسی، ج 10، ص 372)

امام محمد تقی‌دن ده (ع) بو تأویل بئله گلیب: عباسی خلیفه معتصمین حضوروندا هر کسین بیر جواب و تردیغی بیر سؤال مطرح اولدو. اونا امام بووردو: «بارماقلارین کؤکوندن». بو فتوانین مدرکیندن سوروشولاندا امام بووردو: الین اووجو سجده‌حلیندا ینددیلی موضعلرین بیریدیر و الله‌عایددیر و اونو کسماق اولماز. (وسایل الشیعه، ج 18، ابواب حد السرقة، باب 4)

چونکی سارقسن عقوبتی اونون اؤزونه عاید اولان زادا اولمالیدیر.

نزول سببلرینه ال چاتماق

نزول سببلی روایتلر واسطه‌سی ایبن اله گلر اما متأسفانه کنچمیشده حادثه‌لر و اتفاقلار ثبت اولمازدی. بونا گۆره نقل اولان روایتلرین چوخو سندلری ضعیف اولان آریندان ساوایی، اطمینانسیزدیر.

جناب واحدی اسباب النزول کتابیندا بئله دئییر: «الده مطمئن روایت و مسألته‌نین مستقیم شاهدلری طرفیندن نقل اولان روایت اولمادان آیه‌لرین نزول سببلی باره‌ده بیر سؤز دئماق جایز دئییل یوخسا حدس گومان اوزو این دئیلمش سؤزلرین فایداسی یوخدور».

سونرا ابن عباسدان نقل ائیلر کی پیغمبر (ص) بووردو: «اونا علمیز و صحیح معرفتیز اولماسا حدیث نقل ائله‌مه‌یین، چونکی منه و قرآنا یالان باغلایان اؤز ینرینی جهنمه‌ده حاضرلاپیپ».

بونا گۆره، صالح سلف قرآن باره‌سینده سؤز دئماقدان چکیندیلر. محمد بن سیرین دئییر: «بؤیوک تابعیندن اولان عبیده‌دن قرآنین بیر آیه‌سی‌نین تفسیری باره‌ده سوروشدوم. دندی: «اسباب النزول و قرآنین هانسی جهته نازل اولدوغونا علمی اولنلار گتدیلر». واحدی دئییر: «بو زماندا بو ساحه‌ده یالان دئییلرین سایلی چوخدور، بونا گۆره قرآن حقیقتلرینه چاتماق اوچون احتیاط لازمدیر». (اسباب النزول، ص 4)

اما اهل بیت مکتبینه بو زمینه‌ده چوخلو صحیح روایتلر الیمیزه چاتیب. ایندی‌یه قدر بو زمینه‌ده 4 میندن آرتیق روایت بیغیلیب.

بو گون نزول سببلرینی بیلک اوچون الیمیزدن اولان منبعلرین چوخو بیر حده‌جن اطمینانلیدیلر مثلاً: جامع البیان طبری، الدر المنثور سیوطی، مجمع البیان طبرسی، تیان شیخ طوسی و بولاردان آیری کتابلار کی خاص اولاراق نزول سببلی باره‌ده یازیلیب. واحدی‌نین اسباب النزول کتابی و سیوطی‌نین لباب النقول کتابی کیمی. البته بو یازیلاردا صحیح و سقیم بیر بیرنه فاریشیب و اولنلار دقت ائله‌ماق لازمدیر.

دوزو غلطدن آیرماق اوچون آشغیداکی بوللاردان استفاده ائله‌ماق اولار:

الف: روایتین سند مخصوصاً سند اونا ختم اولان شخص مطمئن اولمالیدیر. یعنی یا معصوم اولمالی و یا مطمئن صحابه اولمالیدیر. قرآندا مهارتلی اولان عبدالله بن مسعود و ابی بن کعب و ابن عباس کیمی. و یا عالی مقدار تابعلردن اولالار؛ مجاهد، سعیدین جیر و سعیدین مسیب کیمی کی یالان قوشماغا انگیزه‌لری یوخیدی.

ب: لفظلری فرقلی اولسا بئله روایتلرین تواتر و یا استفاضه‌سی ثابت اولموش اولار. مضمونلاری فرقلی اولسا دا بیر ینره بیغماق اولار کی دئییلن خبرین صحیح اولدوغو اورتایا چیخار. قبله دئیشمه‌سی باره‌ده و مربوط آیه‌لرین نزول سببلی کیمی.

ج: سبب نزول باره‌سینده اولان روایتلر دقیق و قطعیه صورته‌ده ایهاملاری رفع ائتدیگی تقدیرده اونون صحیح اولما احتمالی‌نین چوخالدار، هرچند سند لحاظیندا ائله‌ده گوجلر اولمایا. تاریخی روایتلرین چوخونون صحیحلیغی بوردان بللی اولار. گۆرورسن نئچه مختلف تاریخی واقعه‌نی بیر بیرینه ارتباط و ترماعینان بیر جریانین دوزلوعو اورتایا چیخیر یوخسا سند یولو این ثابت اولمور.

سبب نزول نقل ائله‌نین حضورو

سبب نزولو نقل ائله‌ین شخصین صحنه‌ده حاضر اولماسی شرطدیر یوخسا یوخ؟

عالملرین چوخو نقل ائله‌نین اؤزونون صحنه‌ده حاضر اولماسینی شرط بیلیلر کی خبر منقطع اولماسین.

حاکم نیشابوری علم‌الحدیث کتابیندا دئییر: قرآن نزولو زمانی درک ائدن صحابه بئله دئسه: «فلان آیه فلان حادثه‌ده نازل اولدو» بو حدیث سندلی حدیث سایلیر یعنی بو حدیث پیغمبردن نقل اولموش کیمیدیر.

بو سؤز نظره دوز گلیر، چونکی اونون وثاقتی و اطمینانلی اولماغی نظره‌ده توتولور. بونا گۆره قرآن باره‌سینده ائمه اطهاردان (ع) نقل اولان روایتلر بیزه اطمینان وئیر و قبول اونور.